

“ԳՐԵՐ, Ի ՄԱԿՄԱՆ ԽՆԴԻՐԷ

ԱՅ խնդրոյս վերաբերեալ մեր առջի ուսումնասիրութեանց մէջ¹ ջանացեր էինք ցուցնելու՝ նախ, թէ գիւնին՝ վաղեմի ժամանակներ, գի ծառին պտղէն հանուած բմպելիքին անունը ժառանգած էր, և յետոյ՝ թէ գի անունն Այրարատէ (բնագաւառ Աբաղներուն, ըստ մեզ) անցած էր ասոնց հետ ի Բարեխաստան, և հոն՝ յատկացուած նոյն երկրին նշխարական ժառանգ — Թողլով առ այժմ՝ այս վերջին առաջարկութիւնս, կարող ենք բնւայօր թէ մեր առաջին ենթադրութիւնն լիովին կը հաստատուի, ի շնորհս քանի մը վրացերէն և ուրիշ բաներով՝ որոնց չէինք ծանօթացած նոյն գրութեանց ժամանակ։

Արդէն յառաջ բերած էինք ի նպատակ տեսութեան՝ անդիերէն *gin* բառը, լատիներէն *junculus*, «հին ճիւղ որբոյ» և յունիքերէն *niperus*, և այլն։ Կրնան թերևս համեմատուիլ նաև յուն. ἀρχαῖος և լատին *racemus* (արք — փոխեալ ի *rac* —²), և վրաց. ეჭრძეც³, գ'արձեմի, «խաղող», ուսեալէն *Kartchan* = մողղ. *artcha*, «գիւղ պտուղ»։ Բայց ասոնցմէ զատ, կը գտնենք վրացերէնի մէջ ჯგობო դշ. հօ «գինի»ի բով, ჯგოა դշ.ա, որ կը նշանակէ գի ծառը։ Այս երկու բառերս մի և նոյն նախնական դշ. — (= գի —) տարրն ունին իրեւ արմատ. ուստի յայտնապէս

կ'երևի գիւնիի —նի վերջաւորութիւնը, (որ նոյն ձևով յաճախողոյն կը պատահի վրացերէնի մէջ. — Հմմտ. նաև ֆիւնի դշ.հի ձեր), լոկ մասնիկ մըն է՝ հնագոյն—ն յօդէն⁴ բղխած։ Յոյժ շահագրդիւ է նոյն յօդով կապուած ուրիշ վրացերէն բառ մը, յօդ. 33630, 33630, 33630, «այդի», «ուռ որթոյ», «որթաւունք», որ դշ. — արմատին մեղմացած և երկրորդական մէկ ձեր կը ներկայացնէ և զարմանալի նմանութիւն մը կը կրէ գիւնիի հնդեւրոպական *vein-o* ձևին հետ։

Մեր տեսութեան նպատակ ուրիշ բառերու մէջէն նշանակինք քրդերէն *gini*, «*plante que l'on brûle et jette ça et là*»։ Արդ *Valmont de Bénarè* 36 գարու բուսաբանը, կը ծանուցանէ մեզ, թէ «*On brûle le bois et les baies de genièvre pour chasser le mauvais air*»։ Գիտենք արդէն թէ Գերմանիոյ մէջ գիւղ ուսերուն զեւերը հալածելու և շար ոգիներէ պահպանելու զօրութիւնը կ'ընծայուի։ Այս իրողութիւնը և ասոնց հետ գի ծառին Հայոց մէջ ընծայուած յարգանք՝ յայտնապէս աւանդութեան մը կը վկայեն, որուն ծագումը շատ հին ժամանակներու հարկ է վերադրել։

Այսպիսի բաւական է՝ կարծենք, ապացուցանելու համար թէ հայերէնի գիւնի և գի բառերուն նմանաձայնութիւնը կարելի չէ այտուհետև պատահական համարիլ։ Թէ շատ հաւանականութեամբ կրնայ հաստատուիլ, որ զանազան ցեղեր զի ծառը, անոր պտուղը և օղին — որթը, խաղողը և գինին, իբր մի և նոյն բաներ ըմբռնած են և իրարու հետ շփոթած, թէ գի ծառին անունէն սերած է գիւնի ի մեզ աւանդուած անունը. և որովհետև չենք ճանչնար ուրիշ լեզու մը՝

1. Տես Հանդէս Ամսօրեայ, Սեպտ. 1896 և Բազմալեզ, Փետրվ. 1897։

2. Հմմտ. իմաստի փոփոխման և տառափոխութեան մասին՝ Вѣтръ «*սղկոյղ խաղողոյ*» և որբ։

3. Վրացերէն բառերուն համար, տես *Tchoubinof*, *Diet. Géorg. franc.*,

4. Schiefner, *Sprache d. Uden.*

5. Տես այս յօդիս վրայ Բազմալեզ, 1897, էջ 50—51 և ծան. 2։

6. *Ferd. Justi, Diet. Kurde-français.*

7. *Bomare (?)*։

8. Տես *Larousse* ի մեծ բառարանին մէջ *Genièvre* բառը։

որուն մէջ այս երկու նշանակութիւնն ու նեցող բառերը նոյն առնչութիւնն ունենան՝ զոր ունին վրացերէնի և հայերէնի մէջ, կրբ. նանք հիմակարէն մեր յուզած խնդիրը իբր լուծուած նկատել, զոնէ պատմական և աշխարհագրական տեսակէտէն, և զինոյց պիւտին՝ ինչպէս և զիօղիէ ժողովրդած անուանը ծագումը՝ ճիշդ այն աշխարհագրական ընծայելն ուր՝ ըստ de Candolle ի, « որմաստունկը վարչապետն պատառիւնի երկոյթն ունի, և առանց յատելու և մշակելու առատ պտուղ կու տայ » :

Եթէ այս եղբակացութիւնս շատ չի համաձայնիբ Հայոց և հայերէնի հնգերուպական ծագման գրութեան հետ, զայդ՝ մեզ անկէ՝ արդարացինք :

Թ. ԱՐՇԵՋ

ԿՅՈՒՄՈՐԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

ԱՍՈՐԱԿԱՆ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես յէջ 12)

Եւ նախ՝ տեսնենք համառօտիւ ի՞նչ է Պրոֆ. Տեղայի անդրադարձուցածը : — Նա կարգալով Պր. Հ. Գրիմիէն և Պր. Ռ. Դիւլալի ասորական ոտանաւորի կազմութեան վրայ գրած ուսումնասիրութիւնները, և տեսնելով՝ նոցա տաղաչափութեան կանոններուն և հայկականին մէջ եղած նմանութիւնները, կամ լաւ եւ՝ նոյնութիւնները, կը հարցնէ թէ՛

1. Նախնեաց մէջ կը դասուին նաեւ այդ տեսակի հասածները բաւերու, որք ի հայրէ կարգէ դուրս զարտուղութիւնք են, որք միշտ հայ ականջաց խորշումն կ'աղչեն, ուստի հետեւելի չեն : Այսպէս են յաջորդ առողբը, զորս իբր օրինակ զգուշանալու՝ մէջ կը բերեմ.

Խորհրդոց / ոչ խոտարումն

/ և ոչ փոխա / զըսութիւն բարուց.

Յարմէ օրհնու / թիւնք նմա

/ ի փրկելոց / արեամբ նորա.

Ձգրիգորիտ / սուրբ հայրապետն

արգեօք մինչեւ ցայսօր Հայուն սեփական համարուած սասանաւորի կազմութեան աւրուեստը Ասորիներէն առնուած չէ՞. հարցմունք մի՞ որ գրիթէ հաստատութիւն է, կամ թէ՛ ըստմ հաստատութիւն մ'է՞ գրողին համատեղութեամբ կամ զգուշաւորութեամբ՝ հարցման ձեւի ներքեւ ներկայացուած. այնքան շօշափելի է ստուգութեան հետեւանը՝ երբ օւզենք երկու ընդուաց տաղաչափական կազմութեան բազմատեղութիւն մ'ընել :

Եւ յիշուի, երբ դիտենք՝

1. որ հայկական տողի նման՝ ասորական տողն ալ բառանդամ չափերու բաժնուած է.
2. որ հայկական անդամներու նման՝ ասորական անդամներն ալ կրնան պարունակել իւրաքանչիւրն երկու և կամ երեք և կամ չորս վանկեր, բայց ոչ աւելի.
3. որ հայկական անդամներու նման՝ ասորական անդամներն ալ կը կազմուին աւելորդական բառերէ, և ոչ թէ՛ բառերու հատածներէ՝, ինչպէս են իտալական, սպանիական, անգլիական, և այլն, լեզուաց մէջ.
4. որ ասորական տաղաչափութեան արուեստը, ըստ Ս. Եփրեմի աւանդութեան, Բարդեժան՝ զնոստիկանսին ձեռքով գրածն ունի, որ կ'ապրել քրիստոնէութեան երկրորդ դարուն մէջ, մինչեւ հայկական տաղաչափութեան օրինակներ՝ չորրորդ և համ ճիւղերորդ դարէն առաջ չենք գտներ, բայց ի Գողթան երգերու քանի մը հաստիկտորներէ, որոց վրայ յօդուածին ընթացքին մէջ պիտի խորհրդանքեմ.

/ եկայք վերս / պատուեցուք.

Եւ եղբ / վերելակ / աստուածա / յին բանին (նապակն աստուածամէկ տող) : Եւ այլն :

Զ. Բարդեժան սասի հերետիկոսականը՝ նախ վաղեմութեանց մտորութեան հետեւեցաւ. բայց յետոյ իրեն սեփական փորձաշարութիւն մը հաստատեց, որ աւելի Մանիքեաց աղանդին կը մօտենայ. յառաջ քան իւր մտորելը՝ երկար ատեն քրիստոնէութեան պարծանքներէն մին եղած էր :